

Εξέγερση και επανάσταση¹

του Ροζέ Γκαροντί

Εισαγωγικό σημείωμα

του ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΧΡΥΣΗ

Το άρθρο του Roger Garaudy (1913-2012) «Εξέγερση και επανάσταση» [“Révolte et Révolution”] έχει τη δική του μικρή ιστορία. Γράφτηκε μέσα στη ροή ή, ορθότερα, στη δίνη των γεγονότων της άνοιξης του '68 και δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο τεύχος Απριλίου-Μαΐου 1968 του περιοδικού *Démocratie nouvelle*. Στη συνέχεια, το 1970, συμπεριλήφθηκε στο βιβλίο του Garaudy *Toute la Vérité*, με κείμενα της περιόδου Μαΐου 1968-Φεβρουαρίου 1970. Το βιβλίο αυτό, με τον τίτλο *Ολόκληρη η αλήθεια*, εκδόθηκε στη συνέχεια και στην Ελλάδα από τις εκδόσεις Καμαρινόπουλου, μεταφρασμένο από τον Σπ. Θεοδωρόπουλο. Από την έκδοση αυτή, λοιπόν, στο πλαίσιο του αφιερώματός μας στον Μάη του '68, αναδημοσιεύουμε το συγκεκριμένο κείμενο του Garaudy.

Η πολυκύμαντη και πολυσήμαντη πολιτική και θεωρητική διαδρομή του Roger Garaudy αποτέλεσε συχνά αντικείμενο έντονων συζητήσεων και αντιπαραθέσεων. Ενεργό μέλος της γαλλικής αντίστασης στην περίοδο του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, εξέχον ιδεολογικό στέλεχος του Κομμουνιστικού Κόμματος Γαλλίας στη συνέχεια, εκπρόσωπος ενός ανθρωπιστικού μαρξισμού, θα συγκρουστεί, μεταξύ άλλων, και με τον Louis Althusser, καθώς οι θεωρητι-

κές προσεγγίσεις του στο μαρξισμό, με όλες τις πολιτικές τους προεκτάσεις, διέφεραν ουσιαστικά. Αξίζει να αναφερθεί ότι το 1965, μέλος του ΠΓ του ΚΚΓ, επισκέπτεται την Αθήνα και συμμετέχει, ως επίσημος προσκεκλημένος, στην Α' Εβδομάδα Σύγχρονης Σκέψης που οργάνωσε ο εκδοτικός οίκος Θεμέλιο. Σε πολιτικό επίπεδο, θα ασκήσει έντονη κριτική στη στάση του ΚΚΓ στα γεγονότα του Μάη του '68, θα καταδικάσει την εισβολή των Σοβιετικών στην Τσεχοσλοβακία και θα συγκρουστεί μετωπικά με την καθοδήγηση του κόμματος. Το 1970 θα διαγραφεί από το ΚΚΓ, ενώ στις τελευταίες δεκαετίες της ζωής του θα προσχωρήσει στο Ισλάμ.

Η δημοσίευση άρθρου του Garaudy, στο πλαίσιο ενός αφιερώματος μαρξιστικού θεωρητικού περιοδικού στον Μάη του '68, ανεξαρτήτως αν συμφωνεί ή διαφωνεί κανείς με τις θέσεις του Γάλλου φιλοσόφου, κρίθηκε επιβεβλημένη, καθώς τόσο ο ίδιος ο Garaudy, όσο και η επιχειρηματολογία του αποτέλεσαν πόλο αναφοράς και στόχο κριτικής από την πλευρά σημαντικών συντελεστών των γεγονότων, μεταξύ των οποίων ασφαλώς και ο καθοδηγητικός πυρήνας του Κομμουνιστικού Κόμματος Γαλλίας. Τα θέματα που πραγματεύεται ο μαρξιστής τότε διανοητής στο άρθρο του «Εξέγερση και Επανάσταση», αν και διατυπώνονται μέσα από το πρίσμα της συγκεκριμένης κοινωνικής και πο-

1. Άρθρο που δημοσιεύτηκε στη *Νέα Δημοκρατία* τον Απρίλιο-Μάιο 1968.

λιτικής συγκυρίας, χαρακτηρίζονται από μια διαχρονική εμβέλεια. Οι κοινωνικά γειωμένοι στόχοι και οι δομικές αιτίες που πυροδοτούν ένα φοιτητικό κίνημα, η δυναμική της σχέσης φοιτητικού και εργατικού κινήματος, ο ρόλος και η δράση μιας σύγχρονης εργατικής τάξης στη συνάφειά της με τις επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις του καπιταλισμού, και μια σειρά άλλων ζητημάτων που εγείρει με κριτικό πνεύμα και διάθεση ο Γαταυδύ σε μια περίοδο κινηματικής πλημμυρίδας όπως

αυτή του 1968, τηρουμένων ασφαλώς των ιστορικών αναλογιών, αποδεικνύονται εξίσου, αν όχι και περισσότερο προκλητικά για συστηματική μελέτη και έρευνα, σε περιόδους κινηματικής αμώπιδος, όπως αυτή που διανύουμε πενήντα χρόνια αργότερα. Όσο για τις απαντήσεις του ίδιου του Γαταυδύ, αυτές παραδίδονται προς κρίση και αξιολόγηση στους, κατά το δυνατόν, αδέκαστους/ες αναγνώστες και αναγνώστριες των *Τετραδίων Μαρξισμού*.

A.X.

γράφει ο ΡΟΖΕ ΓΚΑΡΟΝΤΙ

Είναι αναγκαίο να απαλλαγεί κανείς απ' όλα εκείνα που είναι καθαρά ανεκδοτολογικά, για να κατανοηθεί η έννοια των γεγονότων των τριών αυτών τελευταίων εβδομάδων ανάμεσα στους φοιτητές. Γιατί το ανέκδοτο πάνω στις μορφές του κινήματος και τις κινήσεις τις κάποτε αναρχικές που το συνόδεψαν, φόρεσε πολλές φορές μια μάσκα ή και παραμόρφωσε ακόμα την πραγματική του έννοια.

Νομίζω ότι πρέπει να αναρωτηθεί κανείς πάνω στα ακόλουθα:

1. Ποιοι είναι οι πραγματικοί αντικειμενικοί σκοποί του φοιτητικού κινήματος;
2. Ποιες είναι οι αιτίες των μαζικών του αγώνων;
3. Ποια είναι η σημασία τους κάτω από ταξική σκοπιά και ποιες είναι οι σχέσεις τους με τους εργατικούς αγώνες;
4. Ποιος είναι ο σημερινός επαναστατικός ρόλος της εργατικής τάξης;

I. Οι αντικειμενικοί σκοποί του φοιτητικού κινήματος

Χαρακτηριστικά είναι η γρήγορη ωρίμανση και ανάπτυξη των φοιτητικών διεκδι-

κήσεων, η διεύρυνση –μέσα σε λιγότερο από τρεις βδομάδες– των αντικειμενικών σκοπών της πάλης τους, όπως τις αποκαλύπτει η σοβαρή δουλειά των επιτροπών τους στα πανεπιστήμια. Ας σχεδιάσουμε περιληπτικά τη διαδρομή.

(A) Εκείνος που ήταν ο στόχος της εξέγερσής τους στο ξεκίνημά της δεν αποτελούσε παρά εξογκωμένη σχετικά μορφή της καταπίεσής τους, που δεν άγγιζε όμως τις ρίζες και τις αρχές του συστήματος:

- τις σχέσεις ανάμεσα στους καθηγητές και τους φοιτητές.
- τη συγκρότηση και την προοπτική των πανεπιστημίων.

(α) «Οι σχέσεις ανάμεσα στους καθηγητές και τους φοιτητές» είχαν εξομοιωθεί στην αρχή με τις ταξικές σχέσεις: Οι καθηγητές ήταν οι καταπιεστές και οι φοιτητές οι καταπιεζόμενοι. Ο καθηγητής ήταν γι' αυτούς η εικόνα ή το σύμβολο της «εξάρτησής» τους.

Μέσα σε λιγότερες από δεκαπέντε μέρες όμως, η κατάσταση πήρε μια πολύ γρήγορη εξέλιξη: Η συναδελφσύνη μιας μεγάλης ομάδας καθηγητών προς τις φοιτητικές απαιτήσεις και η

σύγχρονη αστυνομική καταπίεση της κυβέρνησης δημιούργησαν μια εντελώς καινούρια ατμόσφαιρα. Γεννήθηκαν νέοι δεσμοί.

Ο κοινός αγώνας έβαλε υπό αμφισβήτηση το καθεστώς στις ίδιες του τις αρχές: Το πολιτικό καθεστώς του ντεγκωλισμού και το οικονομικό καθεστώς του μονοπωλιακού κεφαλαιοκρατισμού του κράτους.

(β) Πάνω στο πρόβλημα της «συγκρότησης και της προοπτικής των πανεπιστημίων» η εξέλιξη δημιουργήθηκε το ίδιο θετική.

Τα συμβούλια της Καέν και της Αμιένας είχαν θέσει ένα λανθασμένο πρόβλημα: Το πρόβλημα της επιλογής ανάμεσα σ' ένα πανεπιστήμιο γέρικο, σε κατάρπωση, που μέσα του υπήρχε αντίθεση ανάμεσα στο διδακτικό σύστημα και στις ανάγκες των παραγωγικών δυνάμεων, και σ' ένα τεχνοκρατικό πανεπιστήμιο, καλύτερα προσαρμοσμένο στις μονοπωλιακές κεφαλαιοκρατικές απαιτήσεις του κράτους.

Ο λανθασμένος αυτός διαχωρισμός έφυγε σύντομα απ' τη μέση. Μια πιο βαθιά αντίθεση γεννήθηκε: Δεν πρόκειται πια για τη δημιουργία μιας καινούριας μεθόδου, που ν' ανταποκρίνεται καλύτερα στις απαιτήσεις του κεφαλαιοκρατικού μονοπώλιου του κράτους, αλλά για την αμφισβήτηση της ίδιας της αρχής της προσαρμογής αυτής.

Πάνω στα δυο αυτά προβλήματα οι φοιτητές, σε ποικίλα επίπεδα και βαθμούς κατανόησης, αρχίζουν ν' αντιλαμβάνονται ότι οι σχέσεις εκπαιδευτών-εκπαιδευομένων στο σύγχρονο πανεπιστήμιο αντικατοπτρίζουν την κοινωνική εξάρτηση και το αλυσσοδέμα της κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας. Αρχίζουν να συνειδητοποιούν ότι οι αντιθέσεις, των οποίων είναι θύματα, δεν είναι παρά μια ειδική περίπτωση ενός συστήματος εξάρτησης και αλυσσοδέματος, του οποίου η εκμετάλλευση της εργατικής τάξης είναι η πιο ολοκληρωμένη και η πιο χαρακτηριστική έκφραση.

Από 'δω γεννήθηκαν ορισμένες θεμελιώδεις διεκδικήσεις: Πρώτ' απ' όλα η διεκδίκηση της «αυτονομίας» των

πανεπιστημίων, που αντίθετα μ' αυτό που ισχυρίστηκε ο κ. Πομπιντού στην Εθνοσυνέλευση, προβλέπεται και περιγράφεται στο σχέδιο του κόμματός μας για τη δημοκρατική μεταρρύθμιση της εκπαίδευσης (σελ. 139).

Η διεκδίκηση αυτή –περιλαμβάνεται άλλωστε στην απόφαση των πρυτάνεων– που καταδικάζει το φρικτό συγκεντρωτισμό του συστήματος, καλύπτει δύο διαφορετικές ιδέες:

1. Τα εκλεγόμενα σώματα σε όλα τα επίπεδα: ινστιτούτα, σχολές, πανεπιστήμια και εθνικά συμβούλια να μην έχουν πια μόνο συμβουλευτικό χαρακτήρα, αλλά εξουσία για να παίρνουν αποφάσεις. Η απαίτηση αυτή βρίσκεται ακριβώς στον άξονα του προγράμματος του κόμματός μας, που προτείνει να υποκατασταθούν παντού οι άνθρωποι που διορίζονται απ' την κεντρική εξουσία με εκλεγμένους αντιπροσώπους. Παράλληλα με τη δική μας πρόταση οι εξουσίες του διοικητικού προϊστάμενου να μεταφερθούν στον πρόεδρο του γενικού συμβουλίου, οι καθηγητές και οι φοιτητές ζητάν ν' αντικατασταθεί ο πρύτανης, που σήμερα είναι ένα είδος πανεπιστημιακού διοικητικού προϊστάμενου, από έναν εκλεγόμενο πρόεδρο του πανεπιστημίου.

2. Η δεύτερη εφαρμογή της ιδέας της αυτονομίας, την οποία τονίζουν οι φοιτητές, είναι η «συνδιαχείριση», η συμμετοχή των φοιτητών στη διαχείριση. Κι αυτό επίσης το προτείνει το σχέδιο του κόμματός μας (σελ. 139). υποδεικνύει ένα δημοκρατικό συμβούλιο του πανεπιστημίου δημιουργημένο με μια βάση ισότητας.

Η έκταση των αρμοδιοτήτων των οργανισμών αυτών καλύπτει σχεδόν ακριβώς το σχέδιό μας:

- καθορισμός των αναγκών των πανεπιστημίων σε προσωπικό, οικήματα και υλικό.
- συζήτηση των προγραμμάτων, των μεθόδων διδασκαλίας και του ελέγχου των γνώσεων.

Πρέπει άλλωστε να προστεθεί ότι η κυρίαρχη ιδέα απ' την οποία πηγάζουν

όλες οι άλλες προτάσεις –η ιδέα της «συμμετοχής» των φοιτητών– είχε ήδη πολύ καθαρά διατυπωθεί στα 1963 στο συνέδριο της «Εθνικής Ενώσεως Γαλλικής Εκπαιδύσεως» στη Ντιζόν απ’ τη Φιλολογική Ομοσπονδία του Παρισιού. Ήδη, μέσα σ’ αυτούς τους δύο αντικειμενικούς σκοπούς, έστω και περιορισμένους, δεν υπάρχει τίποτα που να μην ταιριάζει στη βασική έννοια της πολιτικής μας.

(Β) Αλλά πολύ σύντομα, σύμφωνα με το μέτρο της εξάπλωσης του κινήματος σε πλατιές μάζες φοιτητών και κυρίως μετά την ποιοτική αλλαγή που δημιουργήθηκε με τη βάρβαρη αστυνομική πίεση, οι αντικειμενικοί σκοποί ευρύνθηκαν και μάλιστα μέσα στην ταξική έννοια που καθορίζεται απ’ το πρόγραμμα του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γαλλίας. Είναι αξιοσημείωτο, άλλωστε, ότι «η ριζοσπαστικοποίηση των μέσων προηγήθηκε απ’ τη ριζοσπαστικοποίηση των σκοπών».

Η ίδια η βία της αστυνομικής αντίδρασης διευκόλυνε μια πιο σαφή συνειδητοποίηση της φύσης του ντεγκωλικού καθεστώτος. Αυτό ήταν το δεύτερο χαρακτηριστικό σημείο της διαδρομής: από την επιμέρους πάλη για τους δύο πρώτους πανεπιστημιακούς αντικειμενικούς σκοπούς ξεπήδησε μια «πολιτική» αμφισβήτηση του ντεγκωλικού καθεστώτος. Γινόταν φανερό ότι δεν μπορούσαν να παλεύουν εναντίον των συγκροτήσεων των πανεπιστημίων, χωρίς να βρεθούν αντιμέτωποι με τον κρατικό μηχανισμό και χωρίς να θέσουν υπό αμφισβήτηση το σύστημα.

(Γ) Η απεργία της 13ης Μαΐου –με τη μαζική συμμετοχή της εργατικής τάξης και το γεγονός ότι και μόνον η αναγγελία της ανάγκασε την κυβέρνηση σε μια πρώτη υποχώρηση και σε συμβιβασμούς– έδωσε τη δυνατότητα της προώθησης σ’ ένα τρίτο στάδιο συνειδητοποίησης ενός μεγάλου αριθμού φοιτητών: Έπειτα απ’ τον «πανεπιστημιακό» αγώνα και τον «πολιτικό» αγώνα, δημιουργήθηκε ένα «ταξικό» πρόβλημα.

Αυτό δεν είναι βέβαια σαφές στο

μυαλό όλων των φοιτητών (δεν είναι, άλλωστε, σαφές ούτε στο μυαλό ενός μεγάλου αριθμού εργατών, γιατί αν συνέβαινε αυτό, θα ήταν όλοι αγωνιστές-επαναστάτες). Αλλά το πρόβλημα μπήκε, για πρώτη φορά με τόση δύναμη, στις μεγάλες μάζες των φοιτητών κι αυτό είναι ένα γεγονός αξιόλογο θετικό. Βέβαια, μπήκε κάτω από ειδικούς όρους, που ταιριάζουν στους φοιτητές. Αυτοί είναι αντίθετοι κατά πρώτο λόγο σ’ εκείνες τις πλευρές του καθεστώτος που αφορούν την εργασία τους, ειδικότερα στη βιομηχανοποίηση του πανεπιστημίου και στην εμπορικοποίηση της παιδείας.

Οι φοιτητές στο σύνολό τους αρνιούνται από ‘δω κι εμπρός μια εκπαίδευση που έχει ως βασικό σκοπό να τους προετοιμάσει για να μπουν σ’ ένα σύστημα που ο νόμος του είναι το κέρδος και του οποίου «ο κυρίαρχος και καταναγκαστικός νόμος», όπως έλεγε ο Μαρξ, είναι η παραγωγή για την παραγωγή. Αρνιούνται από ‘δω κι εμπρός, ένα πανεπιστήμιο επιφορτισμένο κατά κύριο λόγο να προμηθεύει στελέχη στις ιδιωτικές επιχειρήσεις. Αρνιούνται να είναι οι τροχιές στο σύστημα αυτό και θέλουν μια παιδεία που να είναι πάνω απ’ τις τεχνικές ανάγκες, αντί να είναι σκλάβοι τους.

Κανένας δεν παραβλέπει την αναγκαιότητα και τη γονιμότητα μιας σύνδεσης ανάμεσα στην επιστήμη, την έρευνα και την παραγωγή, αλλά είναι αξιοπαρατήρητο ότι τα μονοπώλια δεν αντιλαμβάνονται τη σύνδεση αυτή με τον ίδιο τρόπο όπως εμείς. Ας πούμε, για να απλουστέψουμε, σε ό,τι αφορά ειδικά τη διδασκαλία των ανθρωπιστικών επιστημών στις φιλολογικές σχολές (ειδικά της ψυχολογίας και της κοινωνιολογίας) και τη διδασκαλία της πολιτικής οικονομίας στις νομικές σχολές, αποκομμένης από τις ανθρωπιστικές επιστήμες και περιορισμένης σε μια τεχνική διαχείρισης και αποτελεσματικότητας, η διαμόρφωση αυτή έχει σκοπό λιγότερο να βοηθήσει στην εξέλιξη των παραγωγικών δυνάμεων και περισσότερο να διατηρήσει τις υφιστάμενες παραγωγικές σχέσεις.

LA BEAUTÉ

EST DANS LA RUE

Είναι αξιοσημείωτο, άλλωστε, ότι η φοιτητική διεκδίκηση της συμμετοχής μορφοποιείται μέσα απ' τη διάλεκτο και τη σύλληψη του μαρξισμού, έστω κι αν η χρήση τους είναι συχνά ασαφής και αμφίβολη. Ο κοινός παρονομαστής των διεκδικήσεων των φοιτητών είναι η συμμετοχή στον ιστορικό αντικειμενικό σκοπό εναντίον του παράλογου βάρους των κατεστημένων.

II. Οι αιτίες ενός μαζικού αγώνος

Μπορεί κανείς να τις συνοψίσει σε δύο λέξεις: Η μεταρρύθμιση Φουσέ και η απότομη χειροτέρευση όλων των αντιθέσεων που δημιούργησε η εφαρμογή της. Οι πιο αισθητές συνέπειες ήταν όχι μόνο να διατηρηθεί και να χειροτερέψει ο ταξικός διαχωρισμός και ο αντιδημοκρατικός χαρακτήρας του πανεπιστημίου, αλλά και ν' αδικηθούν κι εκείνοι ακόμα που είχαν ήδη το προνόμιο να βρίσκονται στο πανεπιστήμιο.

Απ' την πρακτική της άποψη, η μεταρρύθμιση Φουσέ χειροτέρεψε την κρίση που υπήρχε με τη συνεχή επανάληψη των εξετάσεων, όχι μόνο σ' εκείνον ή τον άλλο κλάδο (όπως στην ψυχολογία ή την κοινωνιολογία) αλλά με τρόπο γενικότερο: Η απαγόρευση της δεύτερης εξεταστικής περιόδου, η απόρριψη μετά μία αποτυχία στην πρώτη βαθμίδα συνιστούν πρόσθετους φραγμούς, ιδίως για τους εργαζόμενους έξω από τις σπουδές τους φοιτητές, όταν ακόμα και πριν από τη μεταρρύθμιση το 72% των φοιτητών δεν κατόρθωναν να πάρουν το δίπλωμά τους. Και για εκείνους που έχουν περάσει τα σύνορα της επιλογής δεν υπάρχει εγγύηση απασχόλησης.

Η οξύτητα των προβλημάτων αυτών εξηγεί γιατί το κίνημα έγινε τόσο γρήγορα κίνημα μάζας και τέτοιος μάλιστα μαχητικότητας. Σ' ένα τέτοιο κίνημα, η συνειδητοποίηση συντελείται πολύ γρήγορα. Η απεργία της 13ης Μαΐου σημείωσε μια φάση της συνειδητοποίησης αυτής. Κατόρθωσε να τοποθετήσει τη φοιτητική δράση μέσα στον ταξικό

αντικειμενικό σκοπό των εργατικών αγώνων.

Τρεις ιδέες προωθήθηκαν από τότε πολύ:

1. Η συνείδηση του εσωτερικού και βαθιού δεσμού του αγώνα αυτού με το εργατικό κίνημα.
2. Μια πραγματική επανάσταση στην εποχή μας δεν μπορεί να γίνει χωρίς την εργατική τάξη.
3. Δεν είναι δυνατόν να δημιουργηθεί ένα σοσιαλιστικό πανεπιστήμιο μέσα σ' έναν κεφαλαιοκρατικό κόσμο και ότι η λύση του πανεπιστημιακού προβλήματος προϋποθέτει τη λύση ενός ευρύτερου προβλήματος.

Δεν υπάρχει λοιπόν θέμα να μεταβληθεί πρώτα το πανεπιστήμιο και ύστερα η κοινωνία, αλλά να δράσει κανείς έτσι ώστε το πανεπιστήμιο να γίνει, μέσα στην κεφαλαιοκρατική κοινωνία, όχι όργανο συντήρησης της κοινωνίας αυτής αλλά εστία αλλαγής. Ξεκινώντας απ' τις απαραίτητες αυτές διευκρινίσεις, που έγιναν μέσα στην ίδια τη δράση, μπορεί κανείς να θέσει το πρόβλημα της ταξικής σημασίας των φοιτητικών αγώνων.

III. Σημασία των φοιτητικών αγώνων και σχέσεις τους με τους εργατικούς αγώνες

Πρόκειται για βασικό θεωρητικό πρόβλημα, απ' το οποίο εξαρτιέται ο τρόπος που θα διαρθρωθούν οι φοιτητικοί αγώνες σε σχέση με τους εργατικούς. Ξεκινώντας από τη θεμελιακή ιδέα ότι κύρια επαναστατική δύναμη είναι η εργατική τάξη, δύο μέθοδοι έρευνας είναι δυνατές για να προσπαθήσει κανείς να καθορίσει την ταξική σημασία του φοιτητικού κινήματος. Αυτό εξαρτιέται απ' την ίδια την κατάσταση των φοιτητών που εξ ορισμού είναι μεταβατική, προπαρασκευαστική: Μπορεί κανείς, κατά συνέπεια, να επιχειρήσει να καθορίσει την ταξική τους κατάσταση ή από το παρελθόν τους (απ' την κοινωνική τους προέλευση) ή από το μέλλον τους (απ' το μελλοντικό τους επάγγελμα).

Μπορεί κανείς καταρχήν να «μελετήσει την κοινωνική προέλευση» των φοιτητών και να υπογραμμίσει ακριβώς ότι είναι, στη μεγάλη τους πλειονότητα, απόγονοι μέσω των τάξεων και μικροαστών, με μόνο 10% παιδιά εργατών, πράγμα που δίνει μian αντεστραμμένη εικόνα του έθνους. Αν χρησιμοποιήσει κανείς αυτό σαν επιχείρημα για έναν εκδημοκρατισμό του πανεπιστημίου θα βρεθεί στα νόμιμα πλαίσια.

Αντίθετα, θα ήταν λανθασμένο να θελήσει κανείς να βγάλει μόνο απ' αυτό την κρίση του για την ταξική σημασία του φοιτητικού κινήματος. Αν π.χ. λέγαμε: Σύμφωνα με την κοινωνική τους προέλευση οι φοιτητές δεν αποτελούν μια κοινωνική ομάδα ομογενή και η κυριαρχία της μικροαστικής τους προέλευσης τους μεταβιβάζει αναγκαία τον πολιτικό χαρακτήρα της μικροαστικής αυτής τάξης με τους διαταγμούς της, τις ταλαντεύσεις της κ.λπ., τότε θα μας ικανοποιούσε μια μηχανική κοινωνιολογία που δεν έχει καμιά σχέση με την μαρξιστική ανάλυση. Οι πρακτικές συνέπειες του θεωρητικού αυτού λάθους θα ήταν θανάσιμες. Χωρίς καμιά αμφιβολία η κοινωνική προέλευση των φοι-

τητών μεταφράζεται στην πολιτική τους συμπεριφορά και βαραίνει πάρα πολύ. Αλλά πρέπει να θυμηθούμε απόλυτα ξεκάθαρα, απ' τη θεωρητική άποψη, ότι δεν είναι ο Μαρξ αλλά ο Ιππόλυτος Τεν που υπόδειξε αυτό το είδος του προκαθορισμού και τους μηχανικούς δεσμούς του με το περιβάλλον της καταγωγής. Ο Μαρξ δεν καθορίζει την ταξική τοποθέτηση απ' το περιβάλλον της καταγωγής, αλλά απ' τη «θέση που κατέχει κανείς στη διαδικασία της παραγωγής». Κανένα απ' τα τρία κριτήρια που δίνει για να οριστεί ένας εργάτης δεν αναφέρεται στο περιβάλλον της καταγωγής.

Ξεκινώντας απ' τα κριτήρια αυτά, μπορεί κανείς να ερευνήσει το θέμα των φοιτητών μ' έναν τρόπο ασφαλώς εντελώς ιδιαίτερο, κρίνοντάς τους δηλαδή απ' το μελλοντικό τους επάγγελμα. Απ' αυτή την άποψη, λοιπόν, ένας μεγάλος αριθμός φοιτητών, ειδικότερα όλοι εκείνοι που προετοιμάζονται για επαγγέλματα που συνδέονται με την παραγωγή, που θα γίνουν μηχανικοί, που θα προμηθεύσουν διάφορα στελέχη στην οικονομική ζωή και στις δραστηριότητές της κι εκείνοι ακόμα που προσανατολίζονται προς την επιστημονική έρευνα, θα έχουν στην εποχή μας μια ιδιαίτερη θέση στη διαδικασία της παραγωγής: το είπαμε και το ξαναλέμε, δικαιολογημένα, ότι στην εποχή μας η «επιστήμη έγινε μια άμεση παραγωγική δύναμη».

Απ' αυτό βγαίνει το συμπέρασμα ότι όσοι εργάζονται γι' αυτήν, από ταξική άποψη, παρουσιάζουν καινούριες ιδιότητες:

1. Όχι μόνο όπως στο παρελθόν –κι όπως οι εργάτες– δεν διαθέτουν μέσα παραγωγής, αλλά
2. είναι επίσης, όπως οι εργάτες, παραγωγοί αξιόλογοι: αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του «συλλογικού εργάτη» για τον οποίο μίλούσε ο Μαρξ στο *Κεφάλαιο* (1, 2, σελ. 30-52).
3. Απομένει το τρίτο κριτήριο: Το υποκειμενικό κριτήριο της ταξικής συνείδησης.

Αλλά, τα στρώματα αυτά των διανοούμενων βρίσκονται, εδώ και μερικά

χρόνια εξαιτίας της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και ειδικά της εφαρμογής της κυβερνητικής στην παραγωγή, στην οργάνωση και στη διαχείριση, σε ευνοϊκές προϋποθέσεις για τη συνειδητοποίηση των θεμελιακών αντιθέσεων και των καινούριων αντιθέσεων του κεφαλαιοκρατισμού.

Έτσι, οι φοιτητές δεν θα ζήσουν μόνο στο μέλλον τις αντιθέσεις αυτές, αφού σκέπτονται ήδη τον αντιθετικό ρόλο, που τους προετοιμάζεται απ' το σύστημα βγαίνοντας απ' το πανεπιστήμιο για να αποτελέσουν τη στελέχωση του συστήματος αυτού, που δεν υπάρχει περίπτωση να συζητήσουν τους σκοπούς και το νόημά του.

Αν το θέμα του παραλογισμού είναι τόσο πλατιά διαδεδομένο, αυτό συμβαίνει, γιατί λίγο ή πολύ μπερδεμένα –και περισσότερο πολύ, παρά λίγο– πολλοί φοιτητές νοιώθουν την αυξανόμενη αναλογία της κατάστασής τους μ' εκείνη του εργάτη στο εργοστάσιο, έστω κι αν στο ξεκίνημα, όπως το σημειώσαμε, η αναλογία συλλαμβάνεται πολύ λανθασμένα: Εξομοιώνοντας π.χ. τον καθηγητή με τον εργοδότη και το κράτος-εργοδότη. (Το ίδιο με τις πρώτες φάσεις του εργατικού κινήματος, όπως το θυμίζει ο Έγκελς, που η πάλη των τάξεων, ενστικτώδης ακόμα και πρωτόγονη στρέφει το θυμό της εναντίον των μηχανών ή του εργοδηγού και όχι εναντίον του ίδιου του κεφαλαιοκρατικού συστήματος).

Να γιατί η εργατική τάξη και το κόμμα της μπορούν και οφείλουν να διευκολύνουν το πέρασμα των φοιτητών σε μια πραγματικά επαναστατική συνείδηση, αναλαμβάνοντας με θέρμη την «αποκάλυψη των εσωτερικών και βαθιών δεσμών ανάμεσα στις ελπίδες των φοιτητών (έστω κι αν παίρνουν ακόμα μορφές ουτοπικές ή αναρχικές, που δίνουν εύκολη λαβή στον αντιπερισπασμό και την πρόκληση) και στους αντικειμενικούς σκοπούς της εργατικής τάξης».

Δεν πρέπει να λησμονιέται ούτε στιγμή το καινούριο γεγονός στην παρούσα φάση της εξέλιξης των παραγωγικών δυνάμεων, ότι υπάρχει ένα αντικειμενι-

κό ταξικό υπόβαθρο στους αγώνες των φοιτητών και ότι οι αγώνες αυτοί έχουν εφαρμογές αντικειμενικά επαναστατικές.

Το αντικειμενικό αυτό υπόβαθρο εξηγεί το ότι, αν την εποχή του Μαρξ και του Έγκελς (που ο ένας τους ήταν γιός μικροαστού κι ο άλλος μεγαλοαστού) το πέρασμα στις θέσεις της εργατικής τάξης αποτελούσε για τους διανοούμενους ατομικό φαινόμενο –γιατί δεν είχε παρά μια θεμελίωση υποκειμενική, «την πνευματικότητα του ιστορικού κινήματος», όπως γράφει ο Μαρξ στο *Μανιφέστο*– το πέρασμα αυτό μετατρέπεται σήμερα σε μαζικό φαινόμενο, γιατί βασίζεται στην αντικειμενική θεμελίωση των ταξικών σχέσεων, που δένουν τη «συλλογική εργασία» (της οποίας ένας αυξανόμενος αριθμός διανοουμένων αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα) μέσα στο κεφαλαιοκρατικό σύστημα.

Βέβαια, μέσα στους φοιτητές, εξαιτίας και της ίδιας τους της κατάστασης που είναι εκείνη των «μελλοντικών παραγωγών», η τάση θα είναι να υπογραμμίζονται κατά ετερόπλευρο τρόπο το μέλλον, οι προοπτικές και οι ιδεολογικές ή ακόμα και οι ηθικές πλευρές του προβλήματος μ' όλους τους κινδύνους του ουτοπισμού και του αναρχισμού που κάτι τέτοιο περιλαμβάνει, μ' όλες τις δυνατότητες της δημαγωγικής κι ακόμα της πολιτικής εκμετάλλευσης.

Αλλά τίποτα απ' όλα αυτά δεν πρέπει να μας αποκρύψει το ουσιαστικό, ούτε να μας εμποδίσει να αποκαταστήσουμε μια σωστή επαφή ανάμεσα στη ταξική πάλη των εργατών και στο φοιτητικό κίνημα. Το να σταθεί κανείς στη μηχανική ανάλυση της κοινής κοινωνιολογίας πάνω στις κοινωνικές προελεύσεις μονάχα, θα οδηγούσε σ' ένα είδος πατριρχισμού που θα υπολόγιζε το φοιτητικό κίνημα στο σύνολό του σαν αιώνια ανήλικο, απαραίτητα ανεξέλικτο όπως είναι τα μικροαστικά στρώματα απ' όπου προέρχονται γενικά οι φοιτητές.

Αν αντίθετα πλησιάσουμε ευρύτερα το πρόβλημα, θεωρώντες το ρόλο του διανοούμενου σαν αναπόσπαστο τμήμα της «συλλογικής εργασίας» σε μια

εποχή που η επιστήμη γίνεται «άμεση παραγωγική δύναμη», όπως και την τοποθέτηση του φοιτητή μέσα απ' αυτή τη μελλοντική λειτουργία, θα μπορούσαμε να διαρθρώσουμε ορθά την εργατική πάλη και την πάλη των φοιτητών.

Η εργατική τάξη της Γαλλίας έχει ξεκαθαρίσει τους αντικειμενικούς σκοπούς της: διεκδίκηση μισθών, μείωση των ωρών εργασίας, ενεργητική συμμετοχή στη διαχείριση της κοινωνικής ασφάλισης, επέκταση των εξουσιών των επιτροπών των εργοστασίων, δημοκρατική σχεδιοποίηση. Ο κοινός παρονομαστής όλων αυτών των απαιτήσεων μιας δημοκρατίας, που θα ανοίγει το δρόμο στο σοσιαλισμό, είναι η βασική απαίτηση, κάθε εργάτης αντί να είναι παθητικό όργανο στα χέρια του κεφαλαίου, να γίνει ενεργητικός και δημιουργικός συμμετοχος στον προσανατολισμό της οικονομίας εναντίον του καθεστώτος των μονοπωλίων, στην επεξεργασία της πολιτικής που θα αντικαταστήσει παντού με εκλεγμένους αντιπροσώπους τους ανθρώπους που διορίζονται απ' την κεντρική υπηρεσία. Τέλος η εργατική τάξη απαιτεί, όπως το υπογραμμίζει το πρόγραμμα του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γαλλίας, ίσες δυνατότητες για όλους να συμμετέχουν στη παιδεία, σε μια παιδεία που δεν θα είναι πια στην υπηρεσία των μονοπωλίων, αλλά συνειδητός δημιουργός του μέλλοντος.

Το ότι το φοιτητικό κίνημα έχει αναστατωθεί από τάσεις υπερθεματισμού και τυχοδιωκτισμού, από προκλήσεις που το διαιρούν, το αδυνατίζουν και διευκολύνουν την καταπίεση, αυτό μας καλεί στην επαγρύπνηση, αλλά δεν πρέπει σε καμιά περίπτωση να σβήσει απ' τα μάτια μας «τον εσωτερικό και βαθύ δεσμό του κινήματος αυτού με το εργατικό κίνημα». Οι φοιτητές αποτελούν μιαν ειδική εμπειρία του καταστροφικού ρόλου του συστήματος των μονοπωλίων. Είναι από την ίδια τους τη δουλειά κατ' ανάγκην πιο ευαίσθητοι σε όλα τα εμπόδια που μπαίνουν για την ενεργητική συμμετοχή στην έρευνα της έννοιας και των σκοπών. Η πάλη

τους υπογραμμίζει την κεντρική αυτή μορφή της επαναστατικής απαίτησης και συμβάλλει στο να την καταστήσει ακόμα πιο πλούσια σε ανθρωπισμό. Το να διαρθρωθεί η πάλη αυτή με την πάλη των εργατών, το να συνειδητοποιηθεί η ενότητά τους και το να ενισχυθεί ακόμα περισσότερο, αυτό θα είναι το έπαθλο της κοινής νίκης.

Γιατί τα προβλήματα αυτά μπαίνουν με τόσο έντονο τρόπο για τη σημερινή γενιά των φοιτητών; Επειδή μια απότομη επιτάχυνση του ρυθμού της ανθρώπινης ανάπτυξης, τους αναγκάζει να ενηλικιωθούν σε μια στιγμή ρωγμής της ιστορίας. Δημιουργήθηκαν, στο διάστημα της τελευταίας εικοσαετίας, περισσότερες επιστημονικές και τεχνικές αλλαγές απ' όσες μέσα σε δύο χιλιάδες χρόνια. Μια έκθεση της Ουνέσκο υπενθυμίζει ότι «υπάρχουν σήμερα στον κόσμο τόσο σοφοί δημιουργοί στη ζωή, όσοι δεν υπήρχαν στο σύνολό τους από τη γενεση της ανθρωπότητας».

Οι νέοι άνθρωποι που είναι σήμερα είκοσι χρονών, έχουν την ηλικία της διάσπασης του ατόμου και της κυβερνητικής. Απ' την κοινωνική άποψη, οι πατέρες τους ήταν σύγχρονοι με την Οκτωβριανή Επανάσταση, ενώ αυτοί βγήκαν στη συνειδητή ζωή την επομένη του 20ού Συνεδρίου και των καινούριων προβλημάτων που έβαζε. Έχουν επίσης την ηλικία των μεγάλων εθνικών απελευθερωτικών κινημάτων και των σοσιαλιστικών επαναστάσεων της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής. Ως εκείνη τη στιγμή η Ευρώπη και η Βόρεια Αμερική φαινότουσαν ως τα μόνα κέντρα ιστορικών στόχων και οι μόνοι δημιουργοί αξιών. Η αναγέννηση παλιών πολιτισμών όχι δυτικών, που είχαν διαφορετικούς σκοπούς από μόνο την τεχνική δημιουργία και την παραγωγή για την παραγωγή, χαρακτηριστικό σημάδι του δυτικού κεφαλαιοκρατισμού, τους έθεσε προβλήματα και τους οδήγησε σε αμφισβητήσεις. Κι αυτό ακόμα περισσότερο, μια κι έχουν την ηλικία του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης. Ο κόσμος ολόκληρος τους παρουσιάζεται κάθε μέρα, όσο δεν γινόταν για

καμιά προηγούμενη γενιά. Από εδώ γεννιούνται σαν καταιγίδες τα μεγάλα ερωτήματα κι οι μεγάλες ανταρσίες, οι θεμελιακές αμφισβητήσεις της ίδιας της ύπαρξής τους.

Πρέπει να πούμε χωρίς επιφύλαξη ότι η απότομη αυτή αλλαγή είναι θετικό σημάδι. Εμείς, που είμαστε υπερήφανοι ν' ανήκουμε σ' ένα επαναστατικό κόμμα, μακριά απ' το να μεταβληθούμε σε μοιρολογίστρες της ιστορίας, υποδεχόμαστε με χαρά την υπέροχη αυτή ανθρωπινή ανάταση. Είναι, το πιστεύουμε, μια σημαντική στιγμή της πάλης εναντίον της ψεύτικης τάξης του κεφαλαιοκρατισμού, για την οικοδόμηση μιας καινούριας κοινωνίας και τη δημιουργία καινούριων σχέσεων ανάμεσα στην κοινωνία, την επιστήμη, τον πολιτισμό και την τέχνη.

Η πρώτη μεγάλη αμφισβήτηση του κεφαλαιοκρατικού συστήματος, στην ίδια του την αρχή μάλιστα, ήταν εκείνη του Καρλ Μαρξ και των μαρξιστικών κομμάτων. Η πρώτη επανάσταση που κατέβαλε τον κεφαλαιοκρατισμό σε μια μεγάλη χώρα και που, με το παράδειγμά της, τον απείλησε σ' όλο τον κόσμο,

είναι η σοσιαλιστική επανάσταση του Οκτωβρίου 1917.

Γιατί λοιπόν, θα έλεγε κανείς, το φοιτητικό πρόβλημα υπάρχει και στη Βαρσοβία και στην Πράγα; Δεν είναι μια γενική κρίση, παρούσα σε όλες τις «βιομηχανικές κοινωνίες», όποιο και να είναι το καθεστώς τους; Και δεν πρόκειται για μια σύγκρουση των γενεών, όπου η νεολαία αρνιέται την «καταναλωτική κοινωνία» που έχει οικοδομηθεί απ' τους μεγαλύτερους της; Το ερώτημα, στην πραγματικότητα, μπαίνει με όρους βασικά διάφορους σε μια κεφαλαιοκρατική χώρα και σε μια σοσιαλιστική χώρα.

Σε μια κεφαλαιοκρατική χώρα η «παραγωγή για την παραγωγή» (και η «κατανάλωση για την κατανάλωση» που είναι το αποτέλεσμα της) απορρέουν απ' τις ίδιες της αρχές μιας οικονομίας, που η μόνη της κινητήρια δύναμη είναι ο νόμος του κέρδους.

Δεν συμβαίνει το ίδιο στις σοσιαλιστικές χώρες. Εκείνο που κατόρθωσε να μεταμφιέσει αυτή τη διαφορά, είναι το ότι ο σοσιαλισμός άρχισε να οικοδομείται σε μια χώρα που είχε μια πολύ με-

γάλη οικονομική και τεχνική καθυστέρηση. Ήταν λοιπόν υποχρεωμένοι εκεί ν' ανταποκριθούν σε δύο καθήκοντα: να οικοδομούν το σοσιαλισμό και να κατανικήσουν την υπανάπτυξη. Η αλληλοεξάρτηση των δύο θεμελιακών αυτών καθηκόντων οδήγησε αναγκαίως και για πολλά χρόνια στην ανάγκη, να προσφερθεί μια απόλυτη προτεραιότητα στην ανάπτυξη της παραγωγής, που θα έδινε τη δυνατότητα να κερδηθεί η καθυστέρηση. Το να ολοκληρωθεί ο αντικειμενικός αυτός σκοπός ήταν για τις σοσιαλιστικές χώρες ζήτημα ζωής ή θανάτου και, είναι αλήθεια, ότι εκείνο που ήταν στην πραγματικότητα ένα «μέσο», μπορούσε να δώσει την εντύπωση ότι είναι «σκοπός» αυτός καθ' εαυτόν.

Είναι σωστό να προστεθεί επίσης ότι υποκειμενικά λάθη οδήγησαν στην παράταση περισσότερο απ' τον αναγκαίο χρόνο της υπερβολικής συγκεντρωτικότητας των πηγών και των εξουσιών, με όλες τις συνέπειες του γεγονότος αυτού απ' την άποψη των γραφειοκρατικών και αυταρχιστικών διαστροφών.

Η πρώτη χώρα, όπου τα λάθη αυτά παρουσιάστηκαν με σημαντική δύναμη, είναι ακριβώς το μόνο σοσιαλιστικό κράτος που άρχισε την οικοδόμηση του σοσιαλισμού μέσα σε προϋποθέσεις ψηλού βαθμού βιομηχανοποίησης. Η χώρα αυτή ήταν η Τσεχοσλοβακία. Η διόρθωση άρχισε να πραγματοποιείται κάτω από δύσκολες συνθήκες βέβαια και κάτω απ' τα πυρά αδίσταχτων εχθρών, που προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν την κατάσταση όχι για να βοηθήσουν το σοσιαλισμό αλλά για να τον καταστρέψουν, αλλά πάντως πραγματοποιόταν κι η επιτυχία της θα έδινε ένα μεγάλο παράδειγμα των δυνατοτήτων του σοσιαλισμού σε μια χώρα πολύ ανεπτυγμένη. Με λίγα λόγια, στις σοσιαλιστικές κοινωνίες η τάση να υποταχθούν όλα στην πρόοδο της παραγωγής, στη λύση των προβλημάτων της παραγωγής είχε έναν προσωπικό χαρακτήρα.

Στις κεφαλαιοκρατικές χώρες, δεν πρόκειται για συγκυριακό φαινόμενο, ούτε για υποκειμενικό λάθος ή διαστροφή. Εδώ δεν υπάρχει δυνατότητα

μεταβολής. Πρόκειται για γραμμή συνεχή και αναγκαία που προέρχεται απ' τις αντικειμενικές/δομικές συνθήκες του τρόπου της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής: απαραίτητη είναι μια επανάσταση που θα έσπαγε τον ίδιο το νόμο του καθεστώτος.

Αλλά η ψυχή της επανάστασης αυτής, αντίθετα απ' τις θέσεις του καθηγητή Μαρκούζε είναι η εργατική τάξη, που η σπουδαιότητά της δεν έχει πάψει να αυξάνεται, τόσο από αριθμητική άποψη όσο κι απ' την άποψη του ιστορικού της ρόλου. Όταν στη Γαλλία περισσότεροι από δέκα εκατομμύρια εργάτες απεργούν, καταλαμβάνουν τα εργοστάσια και κλείνουν τους δρόμους είναι αστείο να διαβάξεις στα βιβλία του Χέρμπερτ Μαρκούζε ότι «οι εργάτες είναι όλο και πιο ανίσχυροι και υποταγμένοι». (*Ο μονοδιάστατος άνθρωπος*, γαλλική μετάφραση, σελ. 55)

Η θέση του Μαρκούζε βασίζεται σε τρεις κανόνες: Σε μια περιορισμένη ερμηνεία της έννοιας της επανάστασης, σε μια πιο στενή ακόμη ερμηνεία της εργατικής τάξης και σε μια παραγραμμένη ερμηνεία των εσωτερικών αντιθέσεων του κεφαλαιοκρατικού συστήματος.

Η ερμηνεία της επανάστασης ξεκινάει απ' την ανάλυση που έκανε ο Μαρξ στα μέσα του 19ου αιώνα, βασισμένος στη μελέτη των αντιθέσεων της κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας, της τότε περισσότερο αναπτυγμένης της Αγγλίας. Ο Μαρξ δεν ισχυρίστηκε ποτέ ότι δίνει έτσι έναν ορισμό της επανάστασης, που θα ίσχυε για όλες τις χώρες και για όλες τις εποχές. Η γενίκευση του Μαρκούζε συνιστά, λοιπόν, μια δογματική ερμηνεία και διαστροφή της σκέψης του Μαρξ.

Ο σκοπός του Μαρξ ήταν πρώτα απ' όλα πρακτικός: Εκείνος ήθελε να μεταμορφώσει τον κόσμο. Η θεωρία του δεν είναι απόλυτα κατανοητή παρά μόνο κάτω απ' την ενέργεια αυτής της πρακτικής. Ο μαρξισμός έχει ως σκοπό να δώσει στον άνθρωπο την πλήρη ευθύνη της ιστορίας του. Είναι μια σύλληψη του κόσμου που εδραιώνει μια μεθοδολογία του ιστορικού αντικειμενικού σκοπού. Ο Μαρξ μάς μαθαίνει να ερμηνεύ-

ουμε αποτελεσματικά, σε κάθε εποχή και στις ειδικές συνθήκες κάθε χώρας, «το πιθανό, ξεκινώντας από τις υφιστάμενες αντιθέσεις». Ένας μαρξιστής δεν είναι λοιπόν βασικά ένας σοφολογιότατος που σχολιάζει τα κείμενα του Μαρξ, αλλά ένας αγωνιστής που έχει κωνέψει αρκετά τις θέσεις του Μαρξ για να ανακαλύπτει τις ειδικές αντιθέσεις, που υπάρχουν στο λαό του και στην εποχή του.

Η ερμηνεία της επανάστασης που έδωσε ο Μαρκούζε είναι λοιπόν περιορισμένη και εμπειρική. Το ίδιο συμβαίνει και με την ερμηνεία του για την εργατική τάξη. Ο Μαρξ δεν καθόρισε ποτέ μια κοινωνική τάξη απ' το επίπεδο της ζωής της: δεν είναι η ιδιοκτησία ενός αυτοκινήτου, ενός δέκτη τηλεόρασης ή ενός ηλεκτρικού ψυγείου, που κάνει έναν εργάτη να παύει να είναι εργάτης. Στην εποχή μας λοιπόν –όπου η ανάπτυξη της τεχνικής έκανε την επιστήμη μια άμεση παραγωγική δύναμη– όχι μόνο η εργατική τάξη δεν κάνει τίποτα απ' τη σπουδαιότητά της, ούτε αριθμητικά ούτε σαν ιστορικός παράγοντας, αλλά αντίθετα μεγαλώνει σε αριθμό και σε σημασία.

Πρώτα-πρώτα, γιατί ένας αυξανόμενος αριθμός τεχνικών, μηχανικών, ερευνητών γίνεται αναπόσπαστο τμήμα της «συλλογικής εργασίας». Έπειτα, γιατί η μηχανοποίηση των διοικητικών εργασιών και των υπηρεσιών διαχείρισης καταργούν όλο και περισσότερα τα σύνορα ανάμεσα στον υπόλοιπο που έχει μεταβληθεί σε χειριστή της αριθμητικής μηχανής π.χ. και στον εργάτη που εργάζεται κάτω απ' τις συνθήκες του αυτοματισμού. Τέλος, γιατί η επέκταση της γεωργικής μηχανοποίησης μετατρέπει έναν μεγάλο αριθμό εργατών της υπαίθρου (οδηγούς τρακτέρ κ.λπ.) σε εργάτες που πλησιάζουν πάρα πολύ τους εργάτες του εργοστασίου.

Ο καθηγητής Μαρκούζε θέτει ένα τρίτο πρόβλημα: Η εργατική αυτή τάξη δεν μπορεί πια να εξασκήσει στις βιομηχανικές χώρες μίαν «αρνητική λειτουργία», έναν επαναστατικό ρόλο μέσα στην κοινωνία. Η θέση αυτή βασίζεται πάνω σε έναν κανόνα: Ότι η εργατική

αυτή τάξη, στην πολύ ευρεία έννοια που έχει σήμερα, δεν μπορεί πια να έχει συνείδηση των αντιθέσεων που την φέρνουν αντιμέτωπη με το κεφαλαιοκρατικό σύστημα, γιατί οι αντιθέσεις αυτές είναι έτοιμες να εξαφανιστούν.

Αλλά στη σημερινή φάση της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, όχι μόνον οι αντιθέσεις, που ανακαλύφθηκαν απ' τον Μαρξ ανάμεσα στις παραγωγικές δυνάμεις και στις σχέσεις της παραγωγής, δεν έχουν ξεπεραστεί απ' τον κεφαλαιοκρατισμό, αλλά παρουσιάστηκαν καινούριες αντιθέσεις, που δεν υπήρχαν στην εποχή του Μαρξ, αντιθέσεις που επιβεβαιώνουν και χειροτερεύουν τις προηγούμενες.

Οι αντιθέσεις αυτές συμβάλλουν στο να γίνεται όλο και πιο αισθητό το πόσο ανυπόφορος είναι ο παραλογισμός ενός συστήματος, που απαιτεί απ' τον εργάτη το ανώτατο όριο απόδοσης στα τεχνικά του καθήκοντα και μια άνευ όρων υπακοή στον ιδιώτη ή συλλογικό ιδιοκτήτη των μέσων παραγωγής. «Η απαραίτητη αυτή ενεργητική συμμετοχή στην ερμηνεία των σκοπών και της έννοιας της παραγωγής είναι ο κοινός παρονομαστής των διεκδικήσεων των φοιτητών και των συνειδητών αντικειμενικών σκοπών της εργατικής τάξης». Το πρόβλημα των σχέσεών τους δεν είναι δυνατόν λοιπόν να μπαίνει με όρους αντιδικίας ή υποταγής (ακόμα λιγότερο ανταγωνισμού). Το εργατικό κίνημα και το φοιτητικό κίνημα είναι μόρια του ίδιου συνόλου.

Ο μαρξισμός παραμένει το θεωρητικό όργανο το πιο αποτελεσματικό για την επαναστατική μεταμόρφωση του κόσμου. Πρώτα-πρώτα γιατί αποτελεί μια επιστημονική μέθοδο που επιτρέπει τη θεωρητική ερμηνεία των καινούριων αντιθέσεων του συστήματος. Έπειτα, γιατί προσφέρει μια επιστημονική μέθοδο που επιτρέπει την ανεύρεση των δυνάμεων, που είναι κατάλληλες να ξεπεράσουν τις αντιθέσεις αυτές και τις μορφές της οργάνωσής τους, υποδεικνύοντας γιατί η εργατική τάξη κάτω απ' τις καινούριες συνθήκες και καταστάσεις παραμένει η κύρια επαναστατική δύναμη. **T**